

УЮШГАН ЖИНОЯТЧИЛИК ТУШУНЧАСИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Қушбоқов Шохрух Хасан ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
катта ўқитувчиси, капитан

Ботиров Анвар Ҳусан ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси,
205-гуруҳ курсанти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11243807>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2024

Accepted: 20th May 2024

Published: 22nd May 2024

KEYWORDS

Уюшган жиноятчилик,
жиноятчиликка қарши
курашиш, халқаро битим,
ўзаро келишув, жиноий
уюшма, уюшган гуруҳ,
ташқи ҳамкорлик.

ABSTRACT

Мақолада уюшган жиноятчиликнинг тушунчаси, турлари ва ўзига хос хусусиятлари, қарши курашишда халқаро ҳуқуқий нормаларнинг аҳамияти ва уни такомиллаштиришга оид таклиф ва тавсиялар, шунингдек уюшган жиноятчиликка қарши курашишнинг ўзига хос жиҳатлари ёритиб ўтилган.

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ва сиёсий соҳада амалга оширилаётган барча ислохотлар ўз моҳиятига кўра инсон манфаатларини ҳар томонлама таъминлашга қаратилгандир. Жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида амалга оширилаётган давлат сиёсати ҳам инсон манфаатларини ҳимоя қилишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев «Биз Ўзбекистонда олиб борилаётган давлат сиёсатининг марказида инсон ва унинг манфаатларни таъминлашни устувор вазифа деб белгиладик» – деб таъкидлаганлар.

Аmmo шунга қарамай мамлакатимизда инсон манфаатлари учун олиб борилаётган туб ислохотларга тўсқинлик қилувчи салбий омиллар ҳам мавжуд бўлиб, бундай омиллардан бири уюшган жиноятчиликдир.

Уюшган жиноятчилик шуниси билан хавфлики, у жиноятчиликнинг ҳар қандай турида мавжуд, яъни ҳар қандай жиноятчилик якка ҳолда ва уюшган ҳолда содир этилиши мумкин. Шу сабабли, уюшган жиноятчиликка таъриф беришдаги ёндашишларни ягоналаштириш асосий вазифалардан бири ҳисобланади.

Уюшган жиноятчилик тушунчасига турли давлатларда ва турли тадқиқотчилар томонидан турлича таърифланиб келинмоқда. Шу сабабли мазкур муаммони ўрганишда асосий масалалардан бири “уюшган жиноятчилик” тушунчасига тўғри тариф бериш ҳисобланади. Уюшган жиноятчилик тушунчасига тўғри тариф бериш орқали биз ушбу муаммога қарши курашишга тўғри ёндошимиз мумкин.

Уюшган жиноятчилик тушунчаси ёритиш учун дастлаб уни ўзига хос хусусиятлари ва аломатларини ёритиш, кейинчалик эса уни содир этилиш усулларини аниқлаштириш лозим бўлади. Бу эса бизга уюшган жиноятчилик бошқа жиноятчиликдан нимаси билан фарқ қилинишини кўрсатиб беради.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ушбу муаммонинг муҳимлигини таъкидлаб, уюшган жиноятчиликни “инсоният учун янги чақириқ ва таҳдидлар”дан бири деб ҳисоблайди.

2000 йил 15 ноябрда БМТ томонидан “Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида” Конвенция имзоланиб қабул қилинган ва мазкур Конвенция 2003 йил 30 август куни Ўзбекистон Республикаси томонидан ратификация қилинган ҳамда Ўзбекистонда 2004 йил 8 ноябрь куни қонуний кучга кирган.

Ушбу конвенциясида “уюшган жиноятчилик”нинг тушунчасига алоҳида таъриф берилмаган бўлсада, Конвенциянинг 2-моддаси уюшган жиноий гуруҳнинг таърифини ўз ичига олади ва унинг белгиларини очиб беради унда “уюшган жиноий гуруҳ” - маълум вақт давомида мавжуд бўлган ва бир ёки бир нечта оғир жиноятларни ёки ушбу Конвенцияга мувофиқ деб топилган ҳуқуқбузарликларни содир этиш, бевосита ёки билвосита, молиявий ёки бошқа моддий манфаат олиш мақсадида биргаликда ҳаракат қиладиган уч ёки ундан ортиқ шахслардан иборат тузилган гуруҳ деб таъриф берилган.

Ушбу таъриф “трансмиллий уюшган жиноятчилик” тушунчасига таъриф бериш учун асос бўлиб, унинг белгиларини санаб ўтиш орқали Конвенциянинг 3-моддасида келтирилган ва жиноят трансмиллий хусусиятга эга эканлигини кўрсатади, агар:

- а) бир нечта давлатларда содир этилган бўлса;
- б) у бир давлатда содир этилган бўлса, лекин уни тайёрлаш, режалаштириш, бошқариш ёки назорат қилишнинг муҳим қисми бошқа давлатда амалга оширилади;
- в) бир давлатда жиноий гуруҳ (жамоа) томонидан содир этилган бўлиб, ўз жиноий фаолиятини бир неча мамлакатларга тарқатган бўлса;
- д) у бир давлатда содир этилган бўлса, лекин унинг асосий оқибатлари бошқа давлатда содир бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят қонунчилигини таҳлил қиладиган бўлсак, бирон бир Ўзбекистон Республикасининг қонунларида уюшган жиноятчиликка таъриф берилмаган. Аммо жиноят кодексининг 29-моддаси 4-қисмида: “Икки ёки ундан ортиқ шахснинг биргаликда жиноий фаолият олиб бориши учун олдиндан бир гуруҳга бирлашиши уюшган гуруҳ деб топилади” ва 5-қисмида “Икки ёки ундан ортиқ гуруҳнинг жиноий фаолият билан шуғулланиши учун олдиндан бирлашиши жиноий уюшма деб топилади”, деб уюшган гуруҳ ва ва жиноий уюшмаларнинг таърифи берилган.

АҚШ қонунчилигида уюшган жиноятчиликни «қимор бизнеси, фоҳишабозлик, судхўрлик, гиёҳванд моддалар савдоси, меҳнат муносабатлардаги рэкет ва бошқаларни ўз ичига олган (аммо фақат бу билангина чекланиб қолмайдиган) ноқонуний товарларни етиштириб берадиган ва ноқонуний хизматлар кўрсатадиган юқори даражада шаклланган каттиқ тартиб-интизомга риоя қиладиган, конспиратив, жамоа (ассоциация) аъзоларининг қонунга зид фаолият, деб кўрсатилган.

Германия полиция мутахассислари уюшган жиноятчилик яъни, “...бир неча (кўпчилик) шахсларнинг жиноий (жазоланадиган) ҳаракатлар содир этишга қаратилган кўп ҳолларда замонавий инфратузилмалардан фойдаланиш орқали иложи борича қисқа муддатларда катта даромад қозониш мақсадида кўзланган меҳнат тақсмотига асосланган, ғаразли, онгли равишда, узоқ муддат давом этувчи биргаликдаги фаолияти” деб таъриф берганлар.

Ҳақиқатдан ҳам уюшган жиноятчиликни маълум бир жиноят тури сифатида кўриш нотўғри бўлади. Чунки жиноятчиликнинг ҳар қандай тури уюшган гуруҳ томонидан содир этилиши мумкин ва бундай ҳолда уюшган жиноятчилик сифатида қаралади. Яъни гиёҳвандлик, терроризм, экстремизм, товламачилик, талончилик, иқтисодий жиноятлар ва бошқа бир қатор жиноятларга уюшган ҳолда содир этилса уюшган жиноятчилик сифатида қаралади.

Юқорида келтириб ўтилган уюшган жиноятчиликка таърифлардан фикримча Уюшган жиноятчилик – маълум бир соҳа ёки халқаро миқёсда доимий равишда жиноятлар содир этиш орқали моддий манфаат кўриш, жиноий гуруҳ аъзоларининг аниқ

вазифалари олдиндан режа асосида тақсимланган, иерархик тузилишга эга бўлган, жинойт ташкилотдир.

Умуман олганда жинойтчиликнинг энг хавфли турларидан бири бу уюшган жинойтчилик бўлиб, жинойтчиликнинг бу тури ҳар қандай давлатни ва унда яшаётган фуқароларни хавфсизлигига таҳдид соладиган асосий хавфлардан бири ҳисобланади. Шу сабабдан ҳар қандай давлат томонидан уюшган жинойтчиликни таг томири билан йўқ қилиш бўйича кескин чоралар белгиланмас экан, мазкур давлатда фуқароларнинг ҳукуматга нисбатан ишончсизлиги ортиб боришига ҳамда давлатда коррупция, давлат ва фуқаролар мулкани талон тароҳ қилиниши каби салбий ҳолатлар кучайиб кетишига ва бунинг оқибатида давлат бошқарув тизими таназзулга учрашига олиб келади.

Аксарият ҳолларда уюшган жинойтчилик ғоявий ёки сиёсий мақсадларни олдига қўймайди. Улар ҳукуматни эгаллашга ҳам интилмайдилар, балки ҳукумат вакилини ўзларига содиқ бўлиши ёки ўзларининг жинойт фаолиятларига тўсқинлик қилмасликлари учун уларни “сотиб олишга” интиладилар.

Бугунги кунда уюшган жинойт гуруҳларнинг асосий мақсади моддий фойда топишдан иборат бўлиб, улар ўзларининг жинойт фаолиятларидан олинган даромадлари орқали фуқаролар орасида обрў эътибор қозонишга эришиб, ўзларининг турли масалаларни ҳал қилишда имкониятларини юқори эканлигини кўрсатишга уринадилар.

Жинойт оламида танилган уюшган жинойтчилик вакиллари ўзларини ҳашаматли уйларда, қимматбаҳо автомашиналарда юришлари ва шу орқали турли тадбирларда фуқаролар орасида кўзга ташланиб юришлари билан ажралиб туриб, орттирган обрўлари орқали фуқаролар орасидаги турли олди берди ва бошқа муаммоларни кўча ечимлари орқали ҳал қилиб эвазига улуш олиб келишлари бугунги кунда кўп учрамоқда.

Айнан шу хусусиятлар кўпчилик ёшларни уларга интилишларига ва уларга ўхшаб осон пул топиб ном қозонишлари интилишларига сабаб бўлмоқда.

Ёшлар томонидан дастлабки этапларда ўзларининг тенгдошлари ёки яшаш ҳудудларидаги тенгдошлари орасида кўзга кўринишга ёки обрў топишга интилишлари орқали турли ҳуқуқбузарликларни содир этишлари орқали жинойт оламига кириб келиш ҳолатлари учрамоқда.

Бунда ёшлар томонидан гуруҳ бўлиб бирлашишлари ва оқибатда гуруҳбозлик жинойтларини содир этилишига олиб келиш ҳолатлари учрамоқда.

Уюшган жинойтчиликка қарши самарали курашиш давлатдаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.

Бирон бир ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоранинг ёки бирон бир давлатни яқка ҳолда уюшган жинойтчиликка қарши курашиши ўзининг самарасини бермайди. Чунки уюшган гуруҳлар ўзларининг жинойт фаолиятларини амалга оширишда хорижий давлатлардаги шериклари ёки давлат ичидаги бошқа гуруҳлар билан ўзаро ҳамкорликни йўлга қўядилар ва бу ҳолларда яқка ҳолда ҳаракатланиш самарасиз ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда уюшган жинойтчилик қамрови ва кўламига кўра ҳам географик ҳам иштирокчилар сонига кўра тобора кенг қулоқ ёймоқда. Шунинг учун, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар томонидан уюшган жинойтчиликка қарши курашишда давлат бошқарувининг барча ўзига хос аҳамиятга эга ташкилотлари ва уларнинг мансабдор шахслари билан, шунингдек хорижий давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралари ва халқаро ташкилотлар билан ушбу йўналишда кенг қамровли ҳамкорликни йўлга қўйиш, мавжуд ҳамкорлик самарадорлигига эришиш учун турли усул ва воситалардан кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 2022 йил 20 декабрь. <https://president.uz/uz/lists/view/5774>.
2. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам ООН «Более безопасный мир: наша общая ответственность», 2004.
3. Ўзбекистон Республикасининг кодекслари. I жилд. – Т.: “Адолат” ҳуқуқий ахборот маркази, 2018. – 672 б.
4. Таштемиров А., Курчибоев Ж. Вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлигининг профилактикасида таълим ва тарбиянинг ўрни ва аҳамияти //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 12. – С. 130-135.
5. Таштемиров А. А. и др. Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича ички ишлар органларининг ҳамкорлиги //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 25. – С. 32-40.
6. Мирсалихова Г. Ички ишлар органлари тезкор қидирув фаолияти тизимида амалга оширилаётган маъмурий-ҳуқуқий ислохотлар истиқболлари //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 10 Special Issue. – С. 214-217.
7. Тоштемиров А. А. Некоторые аспекты изучение модели управленческой деятельности в органах внутренних дел. – 2022.
8. Aliqulovich T. A., Atxam o'g'li M. X. Profilaktika inspektorining ommaviy tadbirlarni o'tkazish jarayonidagi ishtirokining oziga xos xususiyatlari //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 24. – С. 230-235.
9. Mirsalixova G., Shodiyev S. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining o'ziga xos xususiyatlari //Development and innovations in science. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 160-168.
10. Тоштемиров А. Киберфирибгарлик билан боғлиқ жиноятларнинг пайдо булиш ва ривожланиш тарихи //Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 11/S. – С. 95-102.
11. Таштемиров А., Хўжамбердиев А. Оила-турмуш муносабатлари доирасидаги ҳуқуқбузарликларнинг турлари ва таснифи //Журнал академических исследований нового Узбекистана. – 2024. – Т. 1. – №. 6. – С. 4-12.
12. Мирсалихова Г. Вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятларга нисбатан белгиланадиган жавобгарликнинг ўзига хос жиҳатлари //Models and methods in modern science. – 2024. – Т. 3. – №. 5. – С. 78-86.
13. Таштемиров А., Комилов А. Одам савдоси жиноятига қарши курашишни такомиллаштиришга оид айрим мулоҳазалар //Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления. – 2024. – Т. 1. – №. 7. – С. 135-138.
14. Таштемиров А., Юлдошев Х. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда оммавий ахборот воситалари ва блогерлар билан ҳамкорликнинг ўзига хос жиҳатлари //Академические исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 17. – С. 55-61.